יונה

עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: On Your Way (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק א׳

א׳ וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־יוֹנָ֖ה בֶּן־אֲמִתַּ֥י לֵאמֹֽר׃

ב׳ קוּם֩ לֵ֨ךְ אֶל־נִינְוֵ֜ה הָעִ֣יר הַגְּדוֹלָ֗ה וּקְרָ֤א עָלֶ֙יהָ֙ כִּֽי־עָלְתָ֣ה רָעָתָ֔ם לְפָנָֽי׃

וקרא עליה. את קריאתי׃

ג׳ וַיָּ֤קָם יוֹנָה֙ לִבְרֹ֣חַ תַּרְשִׁישָׁ֔ה מִלִּפְנֵ֖י יְהוָ֑ה וַיֵּ֣רֶד יָפ֗וֹ וַיִּמְצָ֤א אֳנִיָּה֙ | בָּאָ֣ה תַרְשִׁ֔ישׁ וַיִּתֵּ֥ן שְׂכָרָ֖הּ וַיֵּ֣רֶד בָּ֑הּ לָבוֹא֙ עִמָּהֶ֣ם תַּרְשִׁישָׁ֔ה מִלִּפְנֵ֖י יְהוָֽה׃

לברוח תרשישה. ים ששמו תרשיש והוא בחוצה לארץ אמר אברח לי הים שאין השכינה שורה בח״ל אמר לו הקב״ה חייך יש לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה אמר העכו״ם קרובי תשובה הם אם אומר להם ויעשו תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים׃

ויתן שכרה. הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא שנתן שכר כולה׃

ד׳ וַיהוָ֞ה הֵטִ֤יל רוּחַ֙ גְּדוֹלָ֔ה אֶל־הַיָּ֖ם וַיְהִ֣י סַ֣עַר גָּד֔וֹל בַּיָּ֑ם וְהָאֳנִיָּ֖ה חִשְּׁבָ֥ה לְהִשָּׁבֵֽר׃

חשבה להשבר. נדמית כאלו היא נשברת׃

ה׳ וַיִּירְא֣וּ הַמַּלָּחִ֗ים וַיִּזְעֲק֤וּ֙ אִ֣ישׁ אֶל־אֱלֹהָ֔יו וַיָּטִ֙לוּ֙ אֶת־הַכֵּלִ֔ים אֲשֶׁ֥ר בָּאֳנִיָּ֖ה אֶל־הַיָּ֑ם לְהָקֵ֥ל מֵעֲלֵיהֶ֖ם וְיוֹנָ֞ה יָרַ֤ד אֶל־יַרְכְּתֵי֙ הַסְּפִינָ֔ה וַיִּשְׁכַּ֖ב וַיֵּרָדָֽם׃

המלחים. בני אדם המנהיגים את הספינה׃

איש אל אלהיו. מן שבעים אומות של עכו״ם היו שם׃

ו׳ וַיִּקְרַ֣ב אֵלָ֔יו רַ֖ב הַחֹבֵ֑ל וַיֹּ֣אמֶר לוֹ֮ מַה־לְּךָ֣ נִרְדָּם֒ קוּם֙ קְרָ֣א אֶל־אֱלֹהֶ֔יךָ אוּלַ֤י יִתְעַשֵּׁת֙ הָאֱלֹהִ֣ים לָ֔נוּ וְלֹ֥א נֹאבֵֽד׃

רב החובל. שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע״ז גוביירנייר״ל׃

מה לך נרדם. מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדם׃

יתעשת. לשון מחשבה וכן (תהלים קמז) עשתנותיו ומלכא עשית (דניאל ז)׃

ז׳ וַיֹּ֤אמְרוּ֙ אִ֣ישׁ אֶל־רֵעֵ֔הוּ לְכ֣וּ֔ וְנַפִּ֖ילָה גּוֹרָל֑וֹת וְנֵדְעָ֗ה בְּשֶׁלְמִי֙ הָרָעָ֣ה הַזֹּ֔את לָ֑נוּ וַיַּפִּ֖לוּ גּוֹרָל֑וֹת וַיִּפֹּ֥ל הַגּוֹרָ֖ל עַל־יוֹנָֽה׃

לכו ונפילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם משתברת אמרו בשביל אחד ממנו הוא כן מצינו בפרקי דר׳ אליעזר׃

בשלמי. במעשיו של מי ממנו׃

ח׳ וַיֹּ֣אמְרוּ֩ אֵלָ֨יו הַגִּֽידָה־נָּ֜א לָ֣נוּ בַּאֲשֶׁ֣ר לְמִי־הָרָעָ֣ה הַזֹּ֣את לָ֔נוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ֖ וּמֵאַ֣יִן תָּבוֹא֑ מָה֙ אַרְצֶ֣ךָ וְאֵי־מִזֶּ֔ה עַ֖ם אָתָּֽה׃

הגידה נא לנו באשר למי. למי חטאת אשר בשביל כן הרעה הזאת לנו׃

מה מלאכתך. שמא פשעת באומנותיך׃

ומאין תבא. שמא על אנשי אותו מקום נגזרה גזירה אפי׳ אין אתה בה׃

ואי מזה עם אתה. שמא עמך חטאו׃

ט׳ וַיֹּ֤אמֶר אֲלֵיהֶם֙ עִבְרִ֣י אָנֹ֔כִי וְאֶת־יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖י הַשָּׁמַ֑יִם אֲנִ֣י יָרֵ֔א אֲשֶׁ֥ר עָשָׂ֖ה אֶת־הַיָּ֥ם וְאֶת־הַיַּבָּשָֽׁה׃

י וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם׃

מה זאת עשית. למה עשית כן לברוח מן מושל כזה׃

יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר׃

יב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם׃

יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם׃

ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו כחותר במחתרת׃

יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ׃

בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו׃

טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ׃

טז וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים׃

וידרו נדרים. שיתגיירו׃

פרק ב׳

א וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת׃

דג גדול. זכר היה והיה עומד בריוח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב״ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברי׳ והיה שם בדוחק ויתפלל שם שנאמר ממעי הדגה׃ (**וימן ה׳.** אותן ט״ז יום שחסרו ישראל מן המן שלא אכלו מ׳ שנים שלימים המן זה לקח הקב״ה ופירנס את הדג שלא יעוכל יונה במעיו וגם יונה אכל בתוכו מזה המן לכן נאמר וימן אותיות י״ו מ״ן וכן וימ״ן קיקיון שהיה אוכל ד׳ עומרים לכן נאמר ד׳ פעמים וימן ובלשון יון נקרא מן קיקא ועל זה נאמר קי״ק יו״ן. סוד מישרים)׃

ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה׃

(**ה׳ אלהיו** שיתף דין ורחמים זכות אברהם ויצחק׃ **ממעי הדגה** זה יעקב, סוד מישרים׃)

ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃

מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי׃

ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃

כל משבריך וגליך. כל נחשולוהי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים׃

ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃

ואני אמרתי. כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך׃

אך. ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך׃

ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נָפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃

סוף חבוש לראשי. ימא דסוף תלי לעיל מן רישי, שהראהו הקב״ה ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים׃

ז לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי׃

לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי׃

אני אמרתי הארץ בריחיה בעדי. כנגדי למעלה ממני סגור ולא אצא לעולם, בעדי כמו (מלכים ב ד׳:ד׳) וסגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (איוב א) אבר כנגד אבר׃

לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי ואני אמרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם׃

ותעל משחת חיי. אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת ההיכל שבירושלים כענין שנאמר אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך׃

ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃

בהתעטף. באשתלהיות וכן בהתעטף נפשם וכן בעטף עולל (איכה ב)׃

ט מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃

משמרים הבלי שוא. אותן שעובדים לעכו״ם׃

חסדם יעזובו. יראת הקב״ה שכל חסדם וטובתם מאתו יעזובו אבל אני איני כן אלא בקול תודה אזבחה לך כך תרגם יונתן ופרקי דר׳ אליעזר דרשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מטיבים לעכו״ם ונתגיירו׃

י וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ {פ}

ישועתה לה׳. נדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר לה׳, ישועתה כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהילים מ״ד:כ״ז) לעזרה שלנו׃

יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃ {ס}

פרק ג׳

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר׃

ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ׃

ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃

ד וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃

נהפכת. נחרבת (ולא אמר נחרבת כי נהפכת משמש שתי לשונות רע וטוב אם לא יעשו תשובה נחרבת, ואם יעשו תשובה אז נהפכת על אנשי נינוה קאי שיהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה הג״ה דר״ע)׃

ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם׃

ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאָפֶר׃

אדרתו. לבוש יקריה׃

ז וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בִּנְינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ׃

ויזעק. צוה והכריז׃

מטעם המלך וגדוליו. מעצת המלך וגדוליו ציוו להכריז׃

ח׳ וְיִתְכַּפּוּ שַׂקִּים הָאָדָם֙ וְהַבְּהֵמָ֔ה וְיִקְרְא֥וּ אֶל־אֱלֹהִ֖ים בְּתֻזְקָ֑ה וְיָשֻׁ֙בוּ֙ אִ֣ישׁ מִדַּרְכּ֔וֹ הָרָעָ֖ה וּמִן־הֶחָמָ֥ס אֲשֶׁר־בְּכַפֵּיהֶֽם׃

ויקראו אל אלהים בחזקה. אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבש״ע אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו׃

ט׳ מִ֤י יוֹדֵ֙עַ֙ יָשׁ֣וּב וְנִחַ֔ם הָאֱלֹהִ֖ים וְשָׁ֣ב מֵחֲר֑וֹן אַפּ֔וֹ וְלֹ֥א נֹאבֵֽד׃

מי יודע. עבירו׳ שבידו ישוב׃

י׳ וַיַּ֤רְא הָאֱלֹהִים֙ אֶת־מַעֲשֵׂיהֶ֔ם כִּֽי־שָׁ֖בוּ מִדַּרְכָּ֣ם הָרָעָ֑ה וַיִּנָּחֶ֤ם הָאֱלֹהִים֙ עַל־הָרָעָ֔ה אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר לַעֲשׂ֖וֹת לָהֶ֑ם וְלֹ֥א עָשָֽׂה׃

וינחם האלהים. נתעשת על הרעה לשוב ממנה׃

פרק ד׳

א׳ וַיֵּ֣רַע אֶל־יוֹנָ֔ה רָעָ֖ה גְּדוֹלָ֑ה וַיִּחַ֖ר לֽוֹ׃

וירע אל יונה. אמר עכשיו יאמרו העכו״ם שאני נבי׳ השקר׃

ב׳ וַיִּתְפַּלֵּ֥ל אֶל־יְהוָ֖ה וַיֹּ֣אמַר אָנָּ֣ה יְהוָ֗ה הֲלוֹא־זֶ֤ה דְבָרִי֙ עַד־הֱיוֹתִ֣י עַל־אַדְמָתִ֔י עַל־כֵּ֥ן קִדַּמְתִּ֖י לִבְרֹ֣חַ תַּרְשִׁישָׁ֑ה כִּ֣י יָדַ֔עְתִּי כִּ֤י אַתָּה֙ אֵ֣ל חַנּ֣וּן וְרַח֔וּם אֶ֥רֶךְ אַפַּ֖יִם וְרַב־חֶ֑סֶד וְנִחָ֖ם עַל־הָרָעָֽה׃

הלא זה דברי. יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריב׳ ואהיה שקרן בעיניהם׃

ג׳ וְעַתָּ֣ה יְהוָ֔ה קַח־נָ֥א אֶת־נַפְשִׁ֖י מִמֶּ֑נִּי כִּ֥י ט֛וֹב מוֹתִ֥י מֵחַיָּ֖י׃ {פ}

ד׳ וַיֹּ֖אמֶר יְהוָ֑ה הַהֵיטֵ֥ב חָרָ֖ה לָֽךְ׃

ה׳ וַיֵּצֵ֤א יוֹנָה֙ מִן־הָעִ֔יר וַיֵּ֖שֶׁב מִקֶּ֣דֶם לָעִ֑יר וַיַּ֤עַשׂ לוֹ֙ שָׁ֣ם סֻכָּ֔ה וַיֵּ֥שֶׁב תַּחְתֶּ֖יהָ בַּצֵּ֑ל עַ֚ד אֲשֶׁ֣ר יִרְאֶ֔ה מַֽה־יִּהְיֶ֖ה בָּעִֽיר׃

ו׳ וַיְמַ֣ן יְהוָ֣ה אֱלֹהִ֗ים קִיקָי֙וֹן֙ וַיַּ֣עַל | מֵעַ֔ל לְיוֹנָ֖ה לִֽהְיוֹת֙ צֵ֣ל עַל־רֹאשׁ֔וֹ לְהַצִּ֥יל ל֖וֹ מֵרָעָתֹ֑ו וַיִּשְׂמַ֤ח יוֹנָה֙ עַל־הַקִּיקָי֔וֹן שִׂמְחָ֖ה גְּדוֹלָֽה׃

וימן. לשון הזמנה׃

להציל לו מרעתו. מחום השמש׃

קיקיון. עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך שמו׃

ז׳ וַיְמַ֣ן הָאֱלֹהִ֣ים תּוֹלַעַ֔ת בַּעֲלֹ֖ות הַשַּׁ֑חַר לַמָּחֳרָ֔ת וַתַּךְ֙ אֶת־הַקִּיקָי֔וֹן וַיִּיבָֽשׁ׃

ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיאמר לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך׃

ח׳ וַיְהִי֙ | כִּזְרֹ֣חַ הַשֶּׁ֔מֶשׁ וַיְמַ֣ן אֱלֹהִ֗ים רוּחַ֙ קָדִ֣ים חֲרִישִׁ֔ית וַתַּ֥ךְ הַשֶּׁ֛מֶשׁ עַל־רֹ֥אשׁ יוֹנָ֖ה וַיִּתְעַלָּ֑ף וַיִּשְׁאַ֤ל אֶת־נַפְשׁוֹ֙ לָמ֣וּת וַיֹּ֔אמֶר ט֥וֹב מוֹתִ֖י מֵחַיָּֽי׃

חרישית. אמרו רבותינו בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן ת״י שתיקא׃

ויתעלף. פשמיי״ר בלע״ז׃

ט׳ וַיֹּ֤אמֶר אֱלֹהִים֙ אֶל־יוֹנָ֔ה הַהֵיטֵ֥ב חָרָה־לְךָ֖ עַל־הַקִּיקָי֑וֹן וַיֹּ֕אמֶר הֵיטֵ֥ב חָרָה־לִ֖י עַד־מָֽוֶת׃

י׳ וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֔ה אַתָּ֥ה חַסְתָּ֖ עַל־הַקִּיקָי֑וֹן אֲשֶׁ֥ר לֹא־עָמַ֖לְתָּ בּ֥וֹ וְלֹ֣א גִדַּלְתּ֔וֹ שֶׁבִּן־לַ֥יְלָה הָיָ֖ה וּבִן־לַ֥יְלָה אָבָֽד׃

לא עמלת בו. בחרישה וזריעה והשקאת מים׃

שבן לילה. כמו בן לילה לא גדל אלא לילה אחד:

י״א וַאֲנִי֙ לֹ֣א אָח֔וּס עַל־נִינְוֵ֖ה הָעִ֣יר הַגְּדוֹלָ֑ה אֲשֶׁ֤ר יֶשׁ־בָּהּ֙ הַרְבֵּ֣ה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵ֣ה רִבּ֔וֹ אָדָ֕ם אֲשֶׁ֛ר לֹא־יָדַ֥ע בֵּין־יְמִינ֖וֹ לִשְׂמֹאלֹ֑ו וּבְהֵמָ֖ה רַבָּֽה׃

אשר לא ידע וגו׳. קטנים:

ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם: